

Mladen NIKOLANCI

CRATEAE - CELADUSSAE

CRATEAE - CELADUSSAE

UDK:

Izvorni znanstveni članak

Primljeno:

Odobreno:

Mladen Nikolanci

Odsjek za arheologiju

21450 HVAR

Autor odbacuje identifikaciju toponima Krateiai u Pseudoskilakovu Periplusu s otokom Bračom, te izlaže argumente po kojima se to ime odnosi na Kornate. Nadalje dokazuje da Plinije donosi dva imena za Kornate - Crateae i Celadussae.

U 23. glavi Pseudoskilakova *Peripla* nabrojani su i otoci u kvadrantu što ga omeđuju Issa i Pharos prema susjednom kopnu. Za Issu i Pharos je naglašeno da se na njima nalaze helenski gradovi s odnosnim imenima. Iza njih slijedi još jedno poznato nam ime iz grčke antike, otok Crna Korkira, no bez spomena grada. A između te dvije skupine i nekih otočnih toponima u akvatoriju između otoka Čiova i Šolte, Pseudoskilakova Olina prepoznata je kao kasnija Solentia, Solenta, Šolta. No, dva toponima u tom akvatoriju još čekaju pravo tumačenje. To je otočki toponim Proteras, za koji je A. Mayer predložio da ga treba sanirati u Proterai, dakle u pluralni oblik, a onda i toponim (grčki) Krateiai. U stvarnosti se na tom prostoru nalaze dva mala otoka koji nisu od osobita značenja, Drvenik veli i Drvenik mali. Za korigiranu pluralnu riječ Proterai u Pseudoskilakovu tekstu A. Mayer uzima da to nije toponim nego je brojevni pridjev (grčki) πρῆτεροV, koji znači “prvi na redu” od dva ili više subjekata. Ženski rod pridjeva odnosio bi se na naslonjenicu pa bi prema tome dva otoka, oba Drvenika, bili prvi na koje su grčki brodari, ploveći sa sjevera, nailazili u srednjodalmatinskom akvatoriju prije nego što bi došli do Isse i do Pharosa.¹

¹ Ne ulazim u ovo pitanje. Jedno zato što ono ne dodiruje temu koja je ovdje u podnaslovu, a onda i zato što doznajem, privatno, za jedno drugo tumačenje grčkog pridjeva koji je spomenut, a mislim da ono još nije objavljeno pa treba počekati.

Međutim, drugi toponim u ovom “drveničkom” akvatoriju budi zanimanje. Karl Müller, izdavač kompendija *Geographi Graeci minores* (1882.) htio je u njima vidjeti dva Drvenika. Kasnije je, međutim u nas Antun Mayer s razlogom odbacio tu identifikaciju. Otoci su, kako smo rekli, posve beznačajni, a da bi izazvali pozornost redaktora Pseudoskilakova teksta. On je između dva rata sugerirao da je taj oblik koruptela, doduše mala, ali je treba sanirati. Tu bi se radilo o zamjeni početnog slova K - B, *Brateiai* korumpirano u *Krateiai*. Grješka prepisivanja je mala i “B” se lako moglo pretvoriti u K. Tako bi se dobio manevarski prostor i mjesto za najveći otok na Jadranu. Brač, koji je morao naći svoje mjesto u Pseudoskilakovom *Periplu*. Takva bi se mala sanacija, od samo dva slova, mogla dopustiti. Mayerovu je tezu prihvatio M. Suić.²

Sa sanacijom *Krateiai* došlo bi se do Plinijeva oblika *Brattia* pa onda do današnjeg imena Brač. Ali to se ime nije razvilo po Plinijevu obliku, nego je mnogo starije, ilirsko. To je već *locus comunis* u lingvistici (ilirski *brenthos*, jelen).³

No, ova teza i sanacija ima i svoju Ahilovu petu. Naime, A. Mayer, a nakon njega ni M. Suić, nisu opazili da je oblik KRATEIAI, pa ako hoćemo i BRATEIAI, pluralni oblik i zato ne pristaje otoku Braču. Doduše, moglo bi se dopustiti da je on tu došao po korupteli i da je završna jota u imenu krivo došla u oblik. Ali to što bi se emendacijom dobio manevarski prostor i mjesto za veliki otok Brač, bila bi tek konstrukcija, makar privlačna. No, morali bismo imati neko uporište. Već ga imamo, kod Plinija (III 152), *Contra Liburnos Crateae*. A ime *Crateae* točna je transkripcija, latinska, grčkog imena *krateiaí* i zato se moramo odreći pozivanja na mogućnost da je to pluralna koruptela koju bi trebalo sanirati. Točna transkripcija ne može biti stvar slučaja. No i A. Mayer i M. Suić, koji su, naravno, znali za Plinijevo mjesto, prošli su mimo njega. Kako se to moglo dogoditi ovoj dvojici naših uglednih povjesničara - istina, A. Mayer je ponajprije lingvist - može se samo naslućivati. Možda stoga što su oba bili pod sugestijom i autoritetom Pseudoskilakova teksta, a on je ime *Krateje* smjestio u srednjodalmatinsku skupinu, kako smo već vidjeli. A ipak, jedan te isti oblik, i u *Periplu* i u Plinija ne može se ne vidjeti. Ovo tim više što je Plinije dao pouzdane geografske koordinate, *contra Liburnost*. Prema tome, očito je da je u tekstu *Peripla* došlo do metastaze. Moramo odvojiti i dati dolično i pravo mjesto djelu starog logografa Skilaka iz Karijanda, ali ono je u kasnijoj redakciji, vjerojatno u 4. stoljeću, a postoje sugestije i za još kasnije vrijeme,

² M. SUIĆ, “Istočna jadranska obala u Pseudoskilakovu *Periplu*”, *Rad JAZU* 306, 1955, 121 i d.

³ M. NIKOLANCI, “Prolegomena za antički Škrip na otoku Braču”, *VAHD* 82/1989., Split, 1989. (Postrema opera).

dobrim dijelom postalo krparija, pa je u takvu bijednu stanju došlo do naših dana. Upravo zato su se u odnosu na ovo što smo netom rekli mogla dogoditi tolika kolebanja u datiranju, čak sve do Bizanta. Zato treba priznati M. Suiću zaslugu što se uhvatio toga da razluči ranije zrnje od kasnije pljeve. Izdavač Karl Müller nije još mogao u ono vrijeme doći na takvu misao, pa se s razlogom pojavio na bijedno stanje rukopisa, “nihil corruptius, nihil humilior”. Zato se sada moramo osloniti na Plinija i odbaciti koruptelski odnos KRATEIAI - BRATEIAI, Krateje. Otok Brač je ostao sasvim izvan interesa grčkih pomoraca pa po tome i geografa. Sad već znamo za razloge. Brač je uvijek bio, smijemo to reći, ilirski otok par excellence. Privreda mu je bila stočarska, dakle ilirska - što znamo po Pliniju - i takva je ostala do u ovo 20. stoljeće.

Sociološka organizacija Brača bila je također ilirska - otok je bio autarkičan i zatvoren za strance. Grčki su trgovci dolazili na otok - na njegov zapadni dio - ali ne više od toga. I organizacija obrane bila je ilirska. Središte bojne moći nalazilo se poprilično u unutrašnjosti otoka, pola sata hoda uzbrdo, u današnjem naselju Škrip. Bila je to jaka utvrda gradinskog tipa. U njoj nije bilo mnogo mjesta za stanovanje, nego je ona očito bila organizacijski centar za obranu ilirskog otoka. Zidine su građene od velikih megalitskih blokova, približno na grčki način, rustično obrađenih, do 50 cm visine i ponegdje do 2 m dužine.⁴ Vrijeme gradnje, kako se danas vidi, može se datirati u željezno doba, u 5., a možda i u 6. stoljeće. Kako se do danas čini, glavna postaja grčke prodaje bračkim Ilirima bila je u Vičoj Luci, podno sela Ložišća, očito stoga što je taj položaj bio na putu plovidbi iz Isse prema zaljevu kasnije Salone, i odgovarao je trgovcima ne samo iz Isse nego i iz ostalog grčkog svijeta koji su na putu prema dolini Pada navraćali u Issu. Nema spektakularnih nalaza, pronađen je tek mali fragment crnofigurne grčke keramike, ali i iz Južne Italije (srebrni stater Krotona iz 500. godine).⁵

Prema tome, sve su to bili usputni posjeti i otok je ostao bez Grka, pa je to razlog koji nas je naveo da odbijemo koruptelsku sanaciju KRATEIAI-BRATEIAI. Zato i nas sada ponovno čeka obveza da negdje smjestimo to bivalentno grčko-rimsko otočje, Krateje. Ime je pluralno. Sugestiju smo već dali, pomogao nam je Plinije - *contra Liburnos*. No, tamo nisu samo ona dva ili tri drvenička otoka nego čitava velika skupina otoka, današnji Kornati, čitava jedna jadranska Polinezija. Sasvim je neobično kako je lingvistu kakav je bio A. Mayer promaklo da pogleda etimologiju imena, a ona je jednostavna: kerōnnumi, miješam, participi krat|V, množina ženskog imena krataj,

⁴ Isto, 99 i dalje.

⁵ I. MAROVIĆ - M. NIKOLANCI, Četiri groba iz nekropole u Vičoj Luci (o. Brač) pronađena u 1908. god., VAHD 70-71/1968-1969, Split, 1977.

substantivirano u kratejai sc. nēsoi. Semantem je jasan: pomiješani, što znači razasuti otoci. Ime je grčko, prema tome, donijeli su ga Grci. Otočna skupina je bez sumnje imala i svoje ilirsko ime, ali mi ga ne znamo pa prema tome ne možemo znati ni to je li ime Krateiai prevedenica. No, moguće je da su i sami Grci, ne obazirući se na Ilire, otocima nadjenuli ime. Već su ga imali pri ruci zato što su ga mogli od kuće donijeti. Na njihovu Egeju postoji otočna skupina Sporadi (spejrw, sijem). A možda nije koincidencija što i današnje ime Kornati (*Coronatae* sc. *insulae*) ima svoj ekvivalent na Egeju, Kiklade, “u krugu”, “u vijencu”. Na srednjodalmatinskome moru na koje nas je htio zavesti Pseudoskilak nema ni takve skupine otoka. Istina, pred zapadnim krajem otoka Hvara, na njegovoj južnoj strani, postoje Pakleni otoci.⁶

Naziv *Coronatae insulae* javlja se prvi put, koliko znam, u velikom latinskom govoru Vinka Priboevića godine 1525. u Hvaru. Naziv semanički sasvim odgovara zemljopisnoj konstelaciji na moru: otoci se nižu jedan za drugim i zaista tvore vijenac, nisu razasuta skupina. Zato je teško naziv Krateiai kod Pseudoskilaka protegnuti na Paklinske otoke pred Hvarom. Pa ako bismo i dopustili da je ime Krateiai prevedenica s ilirskog, onda je to bilo po spontanoj slikovnoj asocijaciji koju karakterističan geofizički oblik izaziva u primitivnoj psihi. Isti slikovni dojmovi izazivaju iste semiotičke odraze. A Kornati su ne samo divota prirode nego su i karakteristična divota prirode, jednako kao kod nas i jezersko čudo Plitvica.

Naime, moramo se zapitati kako to da su šibenski Kornati ušli u tu, nazovimo je, veliku 23. glavu Pseudoskilakova *Peripla*. Grci se očito nisu našli ponukanima da se tu negdje nasele. Osnovni je razlog morao biti pitanje vode. Onamo se moglo jedino zbog nečega doploviti i onda opet otploviti. A ipak, morao je postojati i neki razlog zašto je to otočje ušlo u 23. glavu *Peripla*. Po prirodnim zakonima života u moru i po ekološkim uvjetima, to je uvijek bilo ribolovno područje. Izuzevši velika riblja jata koja se sele, druge ribe traže podvodni zaklon. A Kornati su sa svojim brojnim podvodnim pećinskim šupljinama idealno stjecište za ribe. Pa i tunji, velika selidbena riblja jata, uvijek navraćaju među Kornate. Ljudi su na Jadranu već u ranoj antici uvidjeli važnost i životnu korist od tih velikih ugojenih tunja. Na ranim nadgrobnim stelama u

⁶ To ime, već toliko ukorijenjeno da ga je teško iskorijeniti, nespretno je jezični nesporazum. Netko je zametnuo stari izraz “paklinski” i nametnuo Pakleni. To se vidi po talijanskoj prevedenici Spalmadori. Pluralni oblik je zato što naslonjenica nije ženskog roda (*insulae, isole*) nego muškog (tal. *scoglio, scogli*). U talijanskom nazivu je semantem *spalmare*, “razmazati, razmazati na dlanu”. Zato je hrvatski naziv morao biti Paklinski otoci, po paklini - katramu, bitumenu (ovdje nije mjesto da ulazimo u pitanje kako je moglo doći do tog naziva). S današnjim besmislenim nazivom Pakleni ide se toliko daleko da ga se nudi i u našoj turističkoj ponudi, Hölleinsel.

Dauniji, na Monte Garganu nalazi se rudimentarno prikazan lov na tunje, harpunima. No, dalje razmatranje o ovoj veoma važnoj životnoj ekonomici prepuštam stručnjaku.⁷ Kako su egejski Grci bili i pomorski i ribolovni narod par excellence, smije se pomisliti da su ih posjeti Kornatima emotivno pokrenuli. Oni su po iskustvu svojega života morali prepoznati takav riblji raj. A do spomena Krateja u 23. glavi *Peripla* nije moglo doći tek po jednom ili dva posjeta. Njihov spomen i mjesto u 23. glavi ukazuje na to da su ih Grci sasvim dobro poznavali. Takva stvar je u prirodi *Peripla* općenito, i u starijoj i u mlađoj verziji, i nastala za potrebe pomoraca, na njihovu vjekovnom iskustvu brodarenja uzduž istočne obale Jadrana prema padskoj dolini. Jednako kao i dolasci na Issu i na Pharos, spomen Krateja u 23. glavi, znači da su i ondje Grci bili česti putnici. Po što su dolazili? Da ondje love ribu? A gdje su onda mogli plasirati ulov? Tržišta teško da je bilo u blizini. Možda se u to rano vrijeme već bilo javilo iskustvo soljenja ribe.? No ja ne znam ništa o tome. U svakom slučaju, može se dopustiti da su Grci dolazili na Kornate jer su ondje nalazili neki svoj interes, bez sumnje u pogledu ribe ali dalje od toga ne možemo ići.

Kod Plinija se negdje na toj geografskoj širini, u istoj glavi nalazi pluralni toponim, *Celadussae* (Plin. N. H. III 152) pa bi i to moralo biti neko otočje. Antun Mayer, koji je namjerno previdio naziv Krateje za Kornate, poistovjetio je Celadussae s Kornatima što je, nalazim, sasvim u redu. U semantemu je grčka riječ κῆλα, buka, šum, na moru; dakle bučni, šumni otoci. Olujni valovi južnjaka ili nasrtljivi valovi bure koja se spušta i bijesni s Velebita, udaraju i penju se uz otočne hridi visoko u visinu, zapjenjeni i bijeli i iznad svega šumni.⁸ Ako sudimo po nazivu *Celadussae* znači da je Grke, koji su kod svoje kuće već predobro poznavali sve ljepote mora, pa i olujne, taj kornatski pejzaž emotivno uzbuđivao. Ako ovdje dodamo da ta kornatska Polinezija broji nešto malo manje od 150 otoka i otočića, računajući i hridi, već smo s tim podatkom opravdali i semantem “bučni” i onaj što smo ga već prije tretirali, “razasuti”. Pa ako se vratimo na Plinija koji je zabilježio naziv *Celadussae*, znači da je on bio u uporabi ne samo u njegovo vrijeme nego, po prirodi stvari, i mnogo ranije. Naime, i taj je toponim grčki. Stariji je ne samo od Plinijeva nego i od Pseudoskilakova vremena. Već smo imali prilike vidjeti da se imena s dočekom

⁷ Š. ŽUPANOVIĆ, Starodrevna baština šibenskoga kraja, Split, 1991. Pisac, po struci oceanograf, dao je kompetentne odgovore na brojna pitanja u svojoj knjizi pa tako i u pogledu Kornata. Na žalost, nisam je mogao čitati. Mogu se jedino pozvati na rad. S. FERRI, La pesca del tonno nell'Adriatico, *VAHD 65-67/1963-1965*, Split 1971.

⁸ M. NIKOLANCI, Paros, “Pityeja - Pityusa i Anchiale u jadranskoj Iliridi”, *VAHD 82/1989.*, Split, 1989, 49. Za ovu komponentu epiteta usporedi pridjev (grčki) *dyskélados*, što ga je Apolonije Rodski u svom spjevu *Argonautika* dodijelio Issi.

na *-ussae* vežu uz rane fokejske dolaske na Jadran i zato ih i nema mnogo (osim *Celadussae*, još i *Melitusa*, *Elaphusa*, *Pityusa*).⁹

Tako u slučaju Kornata imamo udvojeni toponim. Premda su oba stara, teško je vjerovati da su nastali sinkronijski. Imena *Celadussae* nema kod starog Skilaka iz 6. stoljeća, grčka grafija imena nije nigdje sačuvana, ali nije ju teško restituirati. To bi ime nekako spadalo u vrijeme onog starog Skilaka, zato što u 4. stoljeću nalazimo već drugi toponim za te iste Kornate, Krateje u Pseudoskilaka. U razdoblju između 6. i 4. stoljeća dogodila se smjena toponima. Bilo bi smiono nešto zaključiti samo na temelju leksema i semantema, ali možda nam ipak njihova razlika nešto kaže. Semantem *Celadussae* iz fokejskog vremena, stvoren je na akustičkom elementu, dok je kasniji, *Krateiai*, vizualan, razasuto otočje.

Pa ako ovaj kasniji naziv vežemo uz ribarstvo kao ekonomiku života (Kornati kao stjecište riba), značilo bi da to ranijim Fokejcima ili bilo kome drugom u to vrijeme to još nije bilo pred očima. Oni su još bili vezani uz romantičke vizije prirode, ne zato što ih ne bi bila zanimala i proza života, nego zato što se još nisu bili razvili novi tehnološki uvjeti ribarenja. A onda su, stoljeće ili dva kasnije, došli neki drugi Grci i promijenili sliku. Je li tada to još bilo vezano uz početke lova na tunje (u vrijeme Pseudoskilaka, na području Monte Gargana već se tako lovilo). Preпустimo ovo nekom budućem otkriću i istraživanju.

Ako je oko etimologije imena *Crateae*, zato što je nova, ostalo nešto sumnje, možemo sada dodati i nov argument. Sadržan je u Plinijevu tekstu o kojem smo već govorili. Moramo ga ovdje navesti kako stoji u Teubnerovu izdanju: *Contra Iader est Lissa et quae appellata est, contra Liburnos Crateae aliquot nec pauciores Liburnicae, Celadussae, etc.*¹⁰

Ovo mjesto nije do sada na zadovoljavajući način protumačeno. Nakon podatka o *Lissa* koja je nasuprot *Jaderu*, slijedi produžetak *et quae appellata est, Crateae*. S čime kongruira singularni oblik *apellata*? S imenom *Lissa* ne, jer ih dijeli veznik *et*, a s imenom *Crateae* isto tako ne, jer nisu istog roda. A u rečenici koja je ispred ovog pasusa isto tako nema toponima za kongruenciju. Tamo je riječ o trgovini jatarom i o maglovitom otocima *Elektridama* u *Kvarneru*, opet u pluralnom obliku. Osim toga, dijeli ih novi subjekt, *Lissa*. Prema tome taj singular mora biti da je koruptelski oblik. To je uočio i redaktor *Meinhof* u Teubnerovu izdanju. Iako je u tekstu ostavio riječ *apellata*, u bilješki je, krajnje škrto, rekao “ego-tae”, što bi značilo “ja sam za plural *apellatae*”. To je uzeto u obzir u kasnijem, oxfordskom izdanju *Plinija*. Donosim i taj tekst (uz engleski

⁹ Već ima dosta literature o tome. Vidi djelo u prethodnoj bilješki.

¹⁰ Plin. N. H. III 152 (Teubner).

prijevod u tom izdanju). *Contra Iader est Lissa et quae appellatae contra Liburnos Crateae aliquot nec pauciores Liburnicae Celadussae etc.*¹¹

U Teubnerovu izdanju su interpunkcijske nespretnosti koje mute smisao teksta. Netom smo vidjeli da je i *appellata* korumpirani oblik. U oxfordskom izdanju je unesen plural *appellatae* ali opet nije sve u redu. Prijevod se poziva na neko prethodno spomenuto otočje, ali ni njega nema u blizini - to smo već vidjeli. Naravno, s Meinhoferovim singularom otpada i kopula *est*. Prema tome, kongruenciju treba tražiti u pluralnom imenu koje je u blizini, *Crateae*.

Prevoditelj je iza Lisse uveo nov subjekt "the islands already mentioned". Njega nema u Plinija. Slijedi sintagma s novim subjektom, *Crateae* (koji je onaj pravi) i s ponovljenim predikatom (called), a on je već potrošen u prethodnoj rečenici (mentioned). Tako je odijelio ono što je u Plinija jedan pojam *appellatae...Crateae*. Time je i zemljopisna oznaka *contra Liburnos* rastavljena od predikata *appellatae*.

I sada slijedi prividni toponim *Liburnicae* i količinska oznaka *nec pauciores, nec pauciores Liburnicae*. Moramo se ponešto zadržati na toponimu *Liburnicae*, ali prije toga riješimo prijevod sindroma *nec pauciores*. U engleskom prijevodu stoji "i isto toliki broj zvanih *Liburnicae*" (sc. otoka), (and an equal number...). Tu su dvije latinske riječi (*nec-pauci*) prevedene odvojeno, svaka za sebe, što ne bi bilo netočno. No ovdje zapravo imamo sintagmu dviju negacija, a one daju novu, potvrdnu kvalitetu - ne "ne manji broj", nego upravo suprotno, "mnogi, brojni".¹²

Ovo je važno zbog odnosa s riječi *Liburnicae*, s kojom su povezane. U Teubnerovu izdanju iza *Liburnicae* stoji zarez, dakle riječ je odijeljena od sljedeće *Celadussae*, a zapravo idu zajedno. Ne treba se čuditi što su u prošlosti filolozi-redaktori pod riječi *Liburnicae* pomišljali na neku skupinu *Liburnida*, *Liburnskih otoka*, ali takva je skupina samo u jednom povijesnom razdoblju bila poznata, a u Plinijevo je vrijeme više nije bilo. Taj povijesno-geografski pojam dolazi iz dalekih vremena liburnske talasokratije na Jadranu u prvoj polovici ondašnjeg tisućljeća, a trajalo je nekako do sredine tog milenija.¹³

¹¹ Plin. N. H. III 152 Oxford edition. Prijevod: "Opposite to the Zara are Lissa and the islands already mentioned; opposite the Liburni to the Liburni are several called *Crateae*, and an equal number called *Liburnicae Celadussae*" etc.

¹² *Nec* je u prvom redu rastavni veznik, ali je i niječna čestica, adverbium negandi: E. FORCELLINI, Totius latinitatis lexicon, T.III, Padova 1830., s. v. *nec*. Naime, i pridjev *pauci* može biti negacija, ne mnogo njih. Ib. s. v. *pauci*. Rječica *nec* ovdje nije veznik (rastavni: ni, niti) nego negacijska čestica. Kad bi bila veznik, ispred nje bi bila negacija.

¹³ Na grčkom natpisu iz Starog Grada na kojem se govori o oružju što su ga Farani oteli *Jadasinima* i njihovim saveznicima, nedje iz sredine 4. stoljeća prije Krista, na čelu te ilirske koalicije stoje neki nepoznati *Jadasini* (očito s jadranskog, dakle liburnskog područja) a to znači da su nekoć moćni *Liburni* već bili sišli s povijesne pozornice.

U Plinijevoj oznaci *Liburnicae* bez sumnje se vidjelo Liburnide, Liburnske otoke, o kojima govori Pseudoskimno, koji je u 2. Stoljeću prije Krista preradio spis starog Skimna iz 6. stoljeća. Bit će da se taj topos nalazio i u starog Skimna. Kao liburnske otoke Pseudoskimno navodi tri (helenska) otoka u srednjoj Dalmaciji, Issu, Pharos i Crnu Korkiru pa ako Plinijevu oznaku *nec pauciores* prevedemo kao “brojne Liburnide”, onda to nije odgovaralo podatku kod Pseudoskimna - samo tri otoka nisu brojni otoci.¹⁴

Zato moramo odbiti ime *Liburnicae* kao toponimsko i moramo ga vezati uz ime koje slijedi, *Celadussae*. Meinhof je iza *Liburnicae* stavio zarez, a mi ga moramo brisati. *Liburnicae Celadussae* su jedan pojam. Prema tome, riječ *Liburnicae* nije ime nego adjektiv, liburnske Celaduse. A jer smo i Krateje i Celaduse poistovjetili, po etimologiji imena, s Kornatima, sada možemo zatvoriti krug. *Liburnicae Celadussae* su Kornati.¹⁵

Da ne bi ni iza mene ostao trag sumnje, dajem svoj prijedlog:

*Contra Iader est Lissa et quae appellatae contra Liburnos Crateae (quae eadem ac) nec pauciores Celadussae.*¹⁶

Vidimo, Plinije je rječito potvrdio brojnost kornatskih Celadusa, a dosljedno tome i Krateja pa ovim dobivamo potvrdu da je etimologija obaju imena koja je ovdje izvedena ispravna.

No, ovdje ćemo još nešto dodati. Svako otkriće obično povuče sa sobom i koje drugo. Plinije je u svojoj rečenici Celaduse nazvao liburnskima. To je nov geografski pojam na Jadranu, dosad ga nismo imali. Pseudoskilak je kriv -

¹⁴ U oxfordskom izdanju Plinija na ovome mjestu stoji u latinskom tekstu *aliquot nec pauciores Liburnicae*. Sve ako i nije imao u vidu količinu “brojni” do koje smo sada došli, redaktor je riječ *aliquot* - koja nema u Teubnerovu izdanju - vezao uz prethodne Krateje (“several called the Crateae”), a ona je zapravo vezana uz slijedeći topos, *Liburnicae Celadussaei*. Ne znam na kojem je rukopisu priredeno to oxfordsko izdanje, ali mora biti da je to neki kasni prijepis. Ako po verziji *aliquot nec pauciores* prevedemo po našoj interpretaciji “nekoliki - brojni”, onda je to besmislica. Ali ni s prijevodom “and an equal number” nije bolje: “nekoliko - isto toliki broj”. Otkud taj *aliquot* - umetak? Moglo bi biti da je to dodao jedan kasniji skriptor kad se već zaboravilo pravo značenje izričaja *nec pauciores* Plinijeva vremena i dvije su se riječi odvojeno prevodile (*nec* kao veznik) pa se njemu činilo da mora provesti svoju emendaciju. A što se tiče engleskog prijevoda, zna se da ni jedan prijevod na svijetu ne može zadovoljiti. Prevođenje je nezahvalan posao. Uvidio sam, međutim - preko jednoga svog prijatelja koji je preveo mnoge geografske dijelove Plinija - da je ovaj prijevod nepouzdan.

¹⁵ Prema latinskoj stilistici očekivali bismo ovdje slijed *Celadussae Liburnicae*, ali ima i odstupanja od školskog pravila - kod Tita Livija napr. sindrom *superum mare*. Plinije nije bio stilist, to nije tražila priroda njegova posla.

¹⁶ Prijevod: “Prema Jaderu je Lissa i, prema Liburnima, takozvane Krateje (a one su isto što i) brojne liburnske Celaduse”.

ili radije recimo neki nespretni prepisivač - što se tako dogodilo. A Plinije je to znao. U njegovo vrijeme stara je liburnska talasokratija bila već davno nestala. A ipak je liburnsko ime ostalo vezano uz taj još zadnji ostatak, uz šibenske Kornate. Plinije je mogao po svojoj erudiciji znati za stare Liburne i njihovu nekadašnju moć ako je to našao, uzmimo, u poslije izgubljenim dijelovima Teopompa, ali drugi svijet to više nije znao. A liburnsko se ime nije sačuvalo tek po Pliniju, nego po živom govoru onih vremena. Naziv je ostao - tek ime, a ne sadržaj - u govoru žitelja, a po njima i mornara koji su tuda plovili. Plinije je napisao *appellatae* - ime se u narodu govorilo. A kako to da su se oba stara grčka imena sačuvala? Plinije ih je oba znao, ne po čitanju, nego po izvještajima pomoraca. On se raspitivao kod njih. Da je to o njemu samom ovisilo, on bi se u labirintu otoka na Jadranu i u mnoštvu svojih bilježaka bio možda i zapleo. Jer po čemu bi on sam mogao, u Rimu postaviti identifikaciju? To su za njega učinili mornari koji su to ime slušali od domaćeg svijeta i bez sumnje ga točno upamtili. S ovim dobivamo nov geografski pojam na povijesnoj pomorskoj karti Jadrana. A da su Krateje i Celaduse, kako smo vidjeli, bile jedno te isto, uvjerio nas je Plinije svojom apozicijom i svojim adjektivom, kod prvog toponima odrednicom *contra Liburnos*, a kod drugog atributom *Liburnicae Celadussae*. Plinije je još dospio da zna za njih, ali nakon tog njegova, rimskog, vremena nitko ih više nije spomenuo.

CRATEAE - CELADUSSAE

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

In Kapitel 23 nennt Pseudo-Skylax ein Toponym, das bislang nicht geklärt werden konnte, und zwar griechisch *Krateiai*. Die Vermutung Karl Müllers (1880), es handle sich dabei um die beiden kleinen Inseln Drvenik Veli und Drvenik Mali in der Mitteladria, erwies sich als nicht haltbar. Im 20. Jh. gab es eine neue These, die von einer Korruptel ausging: gemeint sei nicht *Krateiai*, sondern *Brateiai*, womit man an einen Manöverraum um die größte Adriainsel dachte, Brač. Die jedoch war bei den griechischen Geografen niemals Gegenstand des Interesses.

Einen verlässlichen Anhaltspunkt für die Lesart liefert uns indessen Plinius, denn der nennt einen Fixpunkt (III 152) namens *contra Liburnos Crateae*, das heißt, *Krateiai* ist bei den Liburnen, etwas weiter im Norden anzusetzen. Außerdem bezeichnet der Plural *Krateiai/Brateiai* auch nicht die Größe einer Insel, wie Brač, sondern eine Vielzahl. Und eine Inselgruppe gibt es bei den Liburnen tatsächlich: die Kornaten im Aquatorium von Šibenik. Zu beachten ist auch die etymologische Bedeutung, nämlich *vermischte, verstreute Inseln*, ähnlich wie bei den Sporaden in der Ägäis. Die vollständige Etymologie des Toponyms lautet: *kerannymi* = *ich mische*; Partizip feminin Plural: *kratai*; substantiviert zu *Krateiai*; also *die Vermischten, Verstreuten*. Und eine Inselgruppe mit vielen verstreuten Inseln und Inselchen gibt es, wie gesagt, nicht in Mitteldalmatien, wohl aber etwas weiter nördlich.

Plinius liefert die exakte lateinische Transkription des Toponyms III 152 sowie auch die genaue geografische Lage (*contra Liburnos*). Das ist die heutige Kornati-Inselgruppe (*Coronatae insulae*), die aus über 150 Inseln und Inselchen besteht.

Anhaltspunkte für die korrekte Lokalisierung finden wir bei Plinius N. H. III 152. Dort finden wir den richtigen Pfad für die beiden Etyma *Crateae* und *Celadussae*. In der Teubnerschen Ausgabe¹³ ist diese Stelle unklar, und zwar u.a. deshalb, weil die Sätze falsch gegliedert sind. Doch schwerwiegender als das ist, dass der Singular *appellata* in den Plural zu setzen ist. Das hat der Redakteur, Meinhof, auch eingesehen und in seiner äußerst knapp gehaltenen Anmerkung in der Fußnote zugegeben. In der späteren oxfordschen Ausgabe des Plinius¹⁴ wurde das dann berücksichtigt. Wenn man nun die irrtümlich gesetzten Kommas weglässt, rücken die inhaltlich eng miteinander verbundenen Wörter *appelatae* und *Crateae* zusammen. Danach folgen zwei weitere Wörter, die Meinhof ebenfalls durch ein Komma getrennt hat: *Liburnicae Celadussae*. Doch zuvor bedarf noch der Ausdruck *nec pauciores* der Klärung. Die Bedeutung ist nämlich nicht „und nicht die mindeste Zahl“ oder „ebenso viele“. Denn *pauci* ist ebenfalls eine Negation und heißt „nicht viele“, und so handelt es sich also um zwei Verneinungen, die einander aufheben und damit das genaue Gegenteil bezeichnen, nämlich „zahlreich“.^{15,17} Wenn nun, wie gesagt, das Komma hinter *Liburnicae* wegfällt, dann ist dieses Wort ein Adjektiv, Attribut zu *Celadussae*, also *Liburnicae Celadussae*. Das Missverständnis geht auf Pseudo-Scymnus zurück bzw. auf dessen Erwähnung der Liburniden. Doch damit bezeichnete er nur drei Inseln (Issa, Pharos und Corcyra Melaena) und keine vielgliedrige Inselgruppe. Und Plinius behauptet eben das Gegenteil: *nec pauciores*, das heißt „zahlreiche liburnische Celadussen“. Wie aus den obigen etymologischen Erläuterungen hervorgeht, handelt

es sich auch bei den Krateen um die Kornati-Inseln, sodass dieser Archipel also zwei Namen hatte, *Crateae* und *Celadussae*. Und was die Übersetzung der Oxford-Ausgabe¹⁴ betrifft: sie ist zu wortreich und daher plump, mit Wiederholungen von Substantiven und Adjektiven, die das Verständnis erschweren, wohingegen Plinius' Stil knapp und prägnant ist.

Zur vorgeschlagenen Lesart für die Stelle, siehe im Text Fußnote¹⁹.

(Aus dem Kroatischen von: Anna Margarete Mikić)